

DVĚ POZNÁMKY K ŽIVOTU A DÍLU GIOVANNIHO BATTISTY ALLIPRANDIHO

PAVEL ZAHRADNÍK

Two Comments on the Life and Work of Giovanni Battista Alliprandi

The article features one of the most prominent creators of Baroque architecture in Bohemia, the architect and builder Giovanni Battista Alliprandi. The first part deals with the terms and conditions of Alliprandi's activity for his very first significant employer in Bohemia, Count Herman Jacob Czernin von Chudenitz (including the contract signed by the architect and the count). The second, briefer part is dedicated to Alliprandi's work in Vienna; although it has not been unambiguously documented yet, it seems to be indicated by Prague and Viennese archival sources.

Key words: Baroque architecture – contract – Vienna – Count Czernin – Kosmonosy – Gold Sphere House – Official Richtersohn – General Damian Sickingen – fortification builder – Aulic War Council

Článek se zabývá jedním z předních tvůrců barokní architektury v Čechách, architektem a stavitelem Giovannim Battistou Alliprandim. První část pojednává o podmínkách Alliprandiho činnosti pro jeho prvního významného českého zaměstnavatele Heřmana Jakuba hraběte Černína z Chudenic (včetně edice smlouvy, kterou stavitel s hrabětem uzavřel). Druhá, stručnější část se zabývá problematikou Alliprandiho činnosti ve Vídni, která sice nebyla dosud jednoznačně doložena, ale již se pražské i vídeňské archivní prameny zdají nasvědčovat.

Klíčová slova: barokní architektura – smlouva – Vídeň – hrabě Černín – Kosmonosy – dům U zlaté koule – úředník Richtersohn – generál Damian Sickingen – fortifikační stavitel – dvorní válečná rada

<https://doi.org/10.56112/pp.2023.2.07>

Jednomu z předních tvůrců barokní architektury v Čechách, architektu a staviteli Giovannimu Battistovi Alliprandimu,¹⁾ i jeho jednotlivým stavbám již bylo věnováno více obsírnějších i stručnějších umělecko-historických prací, ačkoliv knižní monografie, jakou by si jistě zasloužil, mu dosud nebyla věnována. Tato nevelká materiálová studie si klade za cíl pouze upozornit na dva momenty týkající se architektovy činnosti, totiž jednak na podmínky (zčásti již dosavadní literatuře známé), za nichž pracoval u svého významného českého zaměstnavatele Heřmana Jakuba hraběte Černína, a to včetně edice zajímavé smlouvy, kterou s hrabětem uzavřel, jednak na problematiku jeho činnosti ve Vídni, která sice nebyla dosud jednoznačně doložena, ale již se dosud známé pražské i vídeňské archivní prameny zdají nasvědčovat.

K ALLIPRANDIHO ČINNOSTI U HRABĚTE ČERNÍNA

Skutečnost, že Alliprandi po více let pracoval pro Heřmana Jakuba hraběte Černína, je již po dlouhou dobu obecně známa. Víme, že pro hraběte projektoval a postavil tři novostavby (kapli Nejsvětější Trojice v Andělské Hoře, lovecký dům v Hoříně a kostel sv. Martina v Kosmonosích s loretou) a zhotovil projekty, zčásti realizované, zčásti nerealizované, k přestavbám a opravám stávajících budov (kostel sv. Václava ve Velké Černoci, zámek v Kosmonosích, kostel Nalezení sv. Kříže v Kosmonosích s piaristickou kolejí, zámek v Nejdku, zámek v Petrohradě, Černínský palác v Praze-Hradčanech s dalšími pražskými černínskými domy, zámek v Kysiblu, kostel sv. Filipa a Jakuba v Žihli).²⁾ Hlavním pražským sídlem hraběte Černína byl Černínský palác (čp. 101/IV) na Hradčanech, jenž ovšem v době, kdy Alliprandi vstoupil do hraběcích služeb, byl již v podstatě hotov, takže Alliprandimu připadly za úkol pouze práce menšího významu.

Do služeb Heřmana Jakuba hraběte Černína z Chudenic vstoupil Alliprandi v roce 1696. Dne 18. srpna toho roku byla uzavřena příslušná smlouva, podle které hrabě přijal Alliprandiho (který již pro něj pracoval od 20. června) na základě jeho žádosti do svých služeb jakožto svého architekta. Ve smlouvě jsou nejprve v šesti bodech takto vypočteny povinnosti, které hraběcí architekt bude mít:

1. Bude pilně a co nejlépe zhotovovat všechny potřebné plány;
2. bude dbát jak na okrasnost (Zierde) jednotlivých staveb, tak i na jejich trvanlivost a hospodárnost;
3. bude dohlížet na to, aby se staveb neúčastnilo přebytně a příliš velké množství pracovníků
4. a ty, kteří na stavbě budou zaměstnáni, bude pobízet k pilné práci;
5. bude také pečovat o to, aby všechny smlouvy, jež bude jménem hraběte uzavírat s jednotlivými řemeslníky buď on sám, anebo spolu s jinou osobou, byly pro hraběte užitečné a aby byly řádně plněny, přičemž při vymáhání řádného plnění smluv nebude brát na nikoho ohled, i když si tím leckoho znepřátelí, a vůbec bude dělat vše, co přísluší řádnému služebníkovu architektovi, i když to zde není výslovně uvedeno, a to ke spokojenosti a podle vkusu (Contento und Gusto) Jeho Excelence.
6. Posléze v posledním bodě se mu přikazuje, aby udržoval písemný styk s černínským vrchním úřadem, jelikož i když ohledně svého umění nebude záviset na nikom jiném než přímo na hraběti, přesto kvůli obstarávání materiálu a jiných potřeb se bude muset dorozumívat s vrchním úřadem a jeho prostřednictvím s úřady jednotlivých panství.

Neméně zajímavé informace přináší následujících šest bodů smlouvy, ve kterých jsou vyjmenovány tyto povinnosti, které bude naopak hrabě mít vůči Alliprandimu:

1. Hrabě mu bude platit – i když to nedělal žádnému z jeho předchůdců – ročně 600 zl., a to po 150 zl. čtvrtletně, přičemž za každé jídlo (Mahlzeit), které dostane, se mu srazí 15 krejcarů;

Obr. 1: Andělská Hora (okres Karlovy Vary), kaple Nejsvětější Trojice. Severovýchodní strana, pohled od vstupu do ohrazeného areálu kaple, stav 2023 (všechny snímky M. Míčka).

2. za čas od 20. června, kdy pobýval u hraběte či v jeho službách a přitom dostával stravu, dostane zvlášť odměnu ve výši poměrné části z ročního platu 400 zl.;
3. hrabě mu chtěl přidělit byt v Kosmonosích, ale protože Alliprandi naléhá na to, aby měl byt v Praze, hrabě mu poskytne byt (bez dřeva, světla atd.) v jednom ze svých domů, ale s tou podmínkou, že tím nijak neutrpí jeho služba, pro kterou mu budou poskytovány potřebné odvozy, a Alliprandi bude řádně čekat na hraběcí příkazy stejně, jako by bydlel v Kosmonosích;
4. bude dostávat potřebný papír, olůvko a jiné potřeby pro architektonickou činnost;
5. s vědomím hraběte smí časem přijímat zakázky od jiných kavalírů, ale pouze v okolí těch panství hraběte, na kterých se provádí nějaká stavba, na niž on dohlíží, aby se tak nevzdálil příliš daleko, v žádném případě pak nesmí opustit České království;
6. pokud by Alliprandi nechtěl ve službě pokračovat, má 6 měsíců před koncem roku službu vypovědět, a stejně tak má učinit hrabě, když už nebude jeho služby chtít.

Po uplynutí dvou let, 18. srpna 1698, byla smlouva pozměněna, a to tak, že byla zrušena klauzule o 15 krejcarech srážených za jedno jídlo a bylo stanoveno, že pro příště se Alliprandi smí v Praze i mimo Prahu stravovat u úřednického stolu; když bude u vrchnosti na venkově, bude u lokajské tabule dávana strava jeho chlapci a nadto má ročně dostávat z petrohradského panství jeden centnýř přepuštěného sádla (Schmaltz). Vrchnost mu také dovoluje, aby se napříště každý rok po dva měsíce, prosinec a leden, mohl podle vlastní chuti, aniž by tomu překážela služba u hraběte, svobodně zabývat tím, čím sám bude chtít.³⁾

Smlouva, kterou Alliprandi s hrabětem Černínem roku 1696 uzavřel a v níž se mimo jiné zavazoval, že bude

dbát na hospodárnost staveb a že bude také dohlížet na to, aby se staveb neúčastnilo přebytkem a příliš velké množství pracovníků, je v zajímavém protikladu s Alliprandiho korespondencí s děkanem pražské metropolitní kapituly Adamem Ignácem Mladotou ze Solopisk z roku 1705,⁴⁾ v níž Alliprandi, pověřený vypracováním (nakonec nerealizovaného) projektu na budovu kapitulního děkanství na Pražském hradě (čp. 37/IV), na výtku nákladnosti projektu sebevědomě odpovídal, že jeho jako architekta, nikoli zednického mistra, takovéto otázky vůbec nezajímají.⁵⁾ Alliprandi ovšem v tomto případě (na rozdíl od jeho postavení u Černínů) nebyl kapitulním stavitelem a vystupoval tu jen jako povoláný projektující architekt.

Zajímavé je také zdůraznění skutečnosti, že hrabě bude Alliprandimu vyplácet tak vysoký plat, jaký dosud nedostával žádný z jeho předchůdců. Z toho by mohlo vyplývat, že Alliprandi nastoupil do služeb hraběte Černína již jako zkušený, renomovaný stavitel; je ovšem také možné, že si Alliprandi hraběte získal kvalitou práce, kterou pro něj vykonal během dvou měsíců, jež předcházely podpisu smlouvy.

Hrabě používal Alliprandiho služeb i k nejrůznějším komisím a dobrozdáním. Tak hned 27. července 1696, tedy v samých počátcích své služby, si Alliprandi spolu se dvěma černínskými úředníky a jindřichohradeckým primátorem prohlédli jindřichohradecký proboštský kostel Nanebevzetí Panny Marie a vyslovili se k obnově jeho interiéru, již jezuité, kteří kostel spravovali, právě začali provádět; Alliprandi se svými třemi druhy přitom navrhli, aby „pilastry či sloupy“, jakož i klenební pasy byly natřeny modře a žlutě, aby tak připomínaly jak modrou barvu Panny Marie, tak i modré a žluté barvy znaku Slavatů, dřívějších pánů Jindřichova Hradce.⁶⁾ Ve spisech černínského archivu nalézáme nadto více zpráv o plánech a nákresech, jež měl Alliprandi zhotovovat nejen pro Černínský palác, ale i pro další pražské černínské domy, aniž může-

Obr. 2: Kosmonosy (okres Mladá Boleslav), loreta u kostela sv. Martina. Jižní strana lorety s průhledem na kostel s kupolí, stav 2010.

me většinou rozpoznat, zda byly poté navrhované úpravy realizovány – tak 4. října 1697 informovali hraběte jeho úředníci o plánované úpravě hradčanského Starnbergovského domu, k níž stavitel (tj. Alliprandi) a vrchní polír (tj. Domenico Bossi) zhotovili plány všech podlaží,⁷⁾ zatímco 12. října 1700 černínský úředník Richtersohn sděluje hraběti, že Alliprandi ještě nezhotovil plány domu U zlaté koule (nacházejícího se naproti Starnbergovskému domu), jak mu to bylo nařízeno.⁸⁾

Přínejmenším po část doby, kdy působil v černínských službách, bydlel Alliprandi v těsném sousedství Černínského paláce na Hradčanech, a to ve výše zmíněném domě U zlaté koule, dnes neexistujícím, kde obýval druhé patro. Dovídáme se to ze sumárního extraktu z 9. května 1705, obsahujícího vyúčtování peněz, jež byly od svátku sv. Havla (16. října) roku 1699 do svátku sv. Jiří (23. dubna) roku 1705 vybrány na nájemném z tohoto domu. Uvádí se tu, že „p. Aldobrandi, hraběcí černínský stavitel, bydlel v horním patře U zlaté koule 3 celé roky a ještě půl roku a za tento byt – počítá-li se 32 zl. za rok – zůstal dlužen 112 zl.“⁹⁾ Nedatovaný plán domu U zlaté koule nás informuje o tom, že Alliprandiho byt v horním patře domu sestával z pokoje s kanceláří, kuchyně, dvou komor a záchodu, zatímco další byt v tomto patře, jež tvořily dva pokoje, kuchyň a komora, byl prázdný; předsíň a schody na půdu byly zjevně společné. Z dalších seznamů nájemníků domu U zlaté koule však zjišťujeme, že v době před svátkem sv. Havla roku 1699 Alliprandi v tomto domě ještě nebydlel,¹⁰⁾ takže tehdy zjevně obýval nějaký jiný z černínských domů. Dům U zlaté koule sice nebyl přímo majetkem hraběte, ale náležel správci Černínského paláce Janu Jindřichu Hennigsenovi, a hrabě tak jeho držbu kontroloval.

O dalších Alliprandiho pražských bytech však již nic nevíme. Ačkoliv 11. června 1709 Alliprandi získal měšťanské právo na Malé Straně¹¹⁾ a na Malé Straně vskutku bydlel, jak dokládají matriční zápisy o křtech jeho dětí z let 1704–1717,¹²⁾ nenáležel mu zde kupodivu žádný měšťanský dům, i když u jiných významných stavitelů bylo vlastnic-

tví domu spíše samozřejmostí. Tak z příznávací fasce tereziánského katastru z roku 1713, jež obsahuje jména všech majitelů malostranských domů, zjišťujeme, že v tomto roce vlastnili na Malé Straně své domy stavitelé či zedničtí mistři Jan Blažej Santini Aichel, Filip Spannbrucker, Tomáš Haffenecker, Kryštof Dientzenhofer a Antonio Lurago, kromě nich pak ještě Johann Fries a Georg Zeidler (resp. jeho dědicové), označení jako pouzí zedníci, Alliprandiho však mezi nimi nenalzáme¹³⁾ a nesetkáváme se s ním jako s majitelem domu ani v malostranských městských knihách. Slavný architekt tedy musel se svou početnou rodinou bydlet někde v nájmu, ať v nějakém měšťanském domě,

nebo u některého ze svých šlechtických stavebníků.¹⁴⁾

Nedovedeme přesně stanovit datum, do kterého roku Alliprandi setrval ve službách hraběte Černína, zdá se však, že pro něj pracoval zhruba do roku 1705 či 1706. O penězích, jež mu hrabě zůstal za jeho práci dlužen, se však jednalo velice dlouho, až do Alliprandiho smrti, a některé z písemností, jež přitom vznikly, Alliprandiho činnost pro hraběte Heřmana Jakuba blíže osvětlují.

Hrabě Heřman Jakub zemřel v roce 1710 a již v tomto roce, když bylo jednáno o jeho pozůstalosti, bylo konstatováno, že Alliprandi požaduje 1282 zl.¹⁵⁾ Dne 2. srpna 1714 sepsal hraběcí úředník Richtersohn jakýsi přehled o Alliprandiho činnosti pro hraběte Černína, v němž připomíná nám známou smlouvu z 18. srpna 1696 a její doplnění z 18. srpna 1698, načež sděluje, že Alliprandi memoriálem, který došel černínským úředníkům 8. června 1701, svoji službu vypověděl a požádal, aby mu – vzhledem k jeho pětileté službě pro hraběte – byla prominuta povinnost vypovědět službu s půlročním předstihem. Richtersohn poté dokládá, že příštího roku, 18. srpna 1702, již Alliprandi nedostal svoji pravidelnou mzdu, takže jeho výpověď byla zjevně aspoň k tomuto dni přijata. Přesto však i po 18. srpnu 1702 Alliprandi nadále vykonával pro hraběte Černína některé potřebné stavební práce a kreslil plány, ovšem již s právem pracovat zároveň podle libosti i pro jiné kavalíry. Richtersohn dosvědčuje, že mu hrabě přikazoval, aby Alliprandimu zaplatil tolik, kolik bude chtít. Alliprandi nyní požadoval už jenom 400 zl. ročně s jedním centným přepuštěným sádlu; nakonec však obdržel ve třech splátkách pouhých 318 zl. Alliprandi prý naléhal, aby mu byly dlužné částky zaplacené, ale zesnulý hrabě namítal, že „Alliprandi nezhotovil plány ke kosmonoské zámecké budově dokonale, takže se nepříjemně rozestupovala a Jeho Excelence povolala ke své službě stavitele Kaňku.“¹⁶⁾ Alliprandi měl dostat za čtyři roky 1600 zl. (z toho by vyplývalo, že pracoval pro hraběte Černína do roku 1705 či 1706), ale obdržel jen zmíněných 318 zl., takže má právo ještě na zbývajících 1282 zl.

O Alliprandiho požadavcích pojednával Richtersohn opět v dalším obšírném memoriálu z 22. června 1715, ve kterém připomíná, že během zmíněných čtyř posledních let Alliprandiho služby pro Černínův stavitel pracoval „zvláště na kosmonoském zámku a na zdejším pražském hradčanském domě.“ Alliprandi však ani tehdy požadované peníze neobdržel, takže se o jeho požadavcích znovu jednalo v roce 1720. V lednu toho roku totiž sám stavitel napsal další žádost, v jejímž úvodu se omlouval, že nepřichází osobně, jelikož v současnosti mu není možné přijet z Vídně do Prahy; i tentokrát požadoval 1282 zl., k tomu však ještě osm centnýřů přepuštěného sádla. Teprve po Alliprandiho smrti, 24. března 1720, však bylo nařízeno, aby Alliprandiho sirotkům a dědicům byla částka, která jim náleží, vyplacena.¹⁷⁾

ALLIPRANDIHO PŮSOBNÍ VE VÍDNI

Zatímco Alliprandiho činnost pro Černínův je již dlouho známou, nikdo zatím neuvažoval o architektonické možnému působení ve Vídni. Předem je nutno říci, že tuto otázku se ani nyní nepodařilo vyřešit, přesto se však pokusíme předložit některé doklady pro to, že tuto Alliprandiho činnost lze pokládat za nanejvýš pravděpodobnou.

Alliprandi, rodák ze záhadné lokality „Moschia“ (nacházející se zřejmě poblíž Laina v lombardské provincii Como), vstoupil ve Vídni, kde se usadil jeho otec i další příbuzní, 17. června 1685 do učení, a to k zednickému mistru Francescovi Martinellimu. Hlavním ručitelem byl sám Francesco Martinelli, vedlejšími ručiteli pak zedníci tovaryši Carlo Carloni a Johann Baptista Luges. Po třech letech, 13. června 1688, Martinelli svého učně z učení propustil, přičemž bylo zapsáno, že poplatek za vyučení byl řádně uhrazen.¹⁸⁾ Po vyučení zřejmě poměrně rychle z Vídně odešel, neboť již roku 1690 se s ním setkáváme ve východních Čechách, na stavbě kostela Narození Panny Marie na Chlumku u Luže, kde působil jako polír, zaznamenaný hned ve třech matričních zápisech.¹⁹⁾

Z dalších let nemáme žádný doklad o Alliprandiho stavitelské činnosti ve Vídni, ale četné zmínky, jež takovéto činnosti nasvědčují. První z nich pochází již z roku 1706. Toho roku, dne 24. ledna 1706, dvorní válečná rada ve Vídni sdělila dvorní komoře, že císař po smrti Jana Jiřího Mayera udělil Alliprandimu na jeho žádost úřad vrchního fortifikačního stavitele v Praze s obvyklým platem, a to se zřetelem na jeho vědomosti a schopnosti v civilní i vojenské architektuře, jakož i na to, „že se od základů vyučil zednickému řemeslu a jak zde, tak i v Praze a na mnoha jiných místech podal rozličnými dobře provedenými výtečnými stavbami dostatek důkazů [o svých schopnostech].“²⁰⁾ V citované zmínce o tom, že Alliprandi již

Obr. 3: Kosmonosy, zámek. Hlavní (východní) průčelí, stav 2010.

vystavěl významné budovy „jak zde (alhier), tak i v Praze a na mnoha jiných místech“, příslovce „zde (alhier)“ zjevně znamená Vídeň. O Alliprandiho vídeňských pobytech však máme mnoho zpráv i z pozdějších let.

V první řadě nás o jeho cestách do Vídně a z Vídně zpravují účty litomyšlského panství, z nichž se dovídáme, že v roce 1714 jel Alliprandi nejprve z Litomyšle do Vídně, poté se z Vídně vrátil do Litomyšle, načež odjel znovu do Vídně, z níž se vrátil do Drnholece; všechny tyto cesty byly vyúčtovány v měsíci srpnu. V dubnu 1715 jel Alliprandi z Vídně přes Drnholec do Litomyšle, v srpnu opět z Litomyšle do Vídně a v prosinci nejprve z Vídně do Litomyšle a hned poté zase zpět do Vídně. Také v červenci 1716 mu bylo zapláceno za cestu z Vídně do Drnholece, v září 1717 jel z Vídně přes Drnholec do Litomyšle, stejně tak v červenci 1718 jel z Vídně do Litomyšle a tutéž cestu vykonal v březnu 1719. I zemřít v Litomyšli přijel Alliprandi z Vídně, a to v březnu 1720.²¹⁾

Informace o vídeňských pobytech Alliprandiho máme však i odjinud. Tak ve zprávě, kterou čeští místodržící obdrželi 4. května 1714 od hejtmanů měst pražských ve věci jakéhosi zřízení záchodové stoly pro Pražský hrad, se uvádí, že „vrchní stavitel Allebrandi tu není přítomen a toho času se nachází ve Vídni,“²²⁾ a jak jsme viděli výše, i v lednu 1720, když žádal o doplacení pohledávek, jež měl u Černínů, se Alliprandi omlouval, že mu v současnosti není možné přijet z Vídně do Prahy.

Jiné zprávy o Alliprandiho vídeňských pobytech pak pocházejí z archivu vídeňské dvorní válečné rady. V dubnu 1717 generál Damian svobodný pán Sickingen, jenž byl tehdy zemským velitelem v Čechách, žádal vídeňskou dvorní válečnou radu, aby Alliprandimu nařídila, aby se vrátil do Prahy,²³⁾ což dvorní válečná rada neprodleně učinila;²⁴⁾ Alliprandi však požádal o dovolenou,²⁵⁾ kterou mu dvorní válečná rada 22. května 1717 poskytla.²⁶⁾ V následujícím roce, a to v srpnu 1718, však generál Sickingen znovu upozorňoval na skutečnost, že Alliprandi nadále setrvává ve Vídni, i když povolení k tomu již vypršelo,

takže je vzdálen z Prahy již dva roky a svůj plat vrchního fortifikačního stavitele v Praze pobírá spíše jako penzi, zatímco někdo jiný musí vykonávat jeho práci, a to bez sebemenšího platu. Sickingen proto žádal, aby byl Alliprandimu buď nařízen návrat, anebo aby byl jeho plat vyplácen tomu, kdo pracuje místo něj.²⁷⁾ V září 1718 Sickingen znovu ještě dvakrát urgoval, aby se Alliprandi bez otálení z Vídně vrátil;²⁸⁾ povolení k tomu, aby Alliprandiho vyzval k návratu do Prahy, mu bylo uděleno 7. září.²⁹⁾ Je tedy zřejmé, že přinejmenším v letech 1716–1718 Alliprandi trvale pobýval ve Vídni (byť jistě s kratšími výjezdy do Prahy nebo na své venkovské stavby),³⁰⁾ nikoli v Praze nebo jinde v Čechách.

Uvedené četné zmínky o Alliprandiho pobytech ve Vídni napovídají, že jeho architektonická či stavitelská činnost v sídelním městě monarchie musela být poměrně významnou, jelikož v případě takto častých a dlouhodobých pobytů rozhodně nemohlo jít o pouhé návštěvy u vídeňských příbuzných. Bohužel se však zatím nepodařilo nalézt žádné písemné prameny, které by nám o těchto Alliprandiho vídeňských aktivitách pověděly něco bližšího.

PHDR. PAVEL ZAHRADNÍK – HISTORIK ARCHITEKTURY A SOCHAŘSTVÍ
ZAHRADNIK-PAVEL@O2ACTIVE.CZ

POZNÁMKY

- 1) Příjmení architekta Alliprandiho je tu psáno s obvyklým barokním zdvojením souhlásek, tedy se dvěma písmeny „l“, jak se to již před delší dobou ujalo v české odborné literatuře, kde takto architektovo příjmení psala historička umění Věra Naňková, která se Alliprandimu od své disertační práce dlouhodobě věnovala a pro české dějiny umění jej znovu jakoby „objevila“. V dnešní Itálii, kde se toto příjmení stále vyskytuje, se však přirozeně píše ve tvaru „Aliprandi“, tedy s jedním písmenem „l“. S jedním „l“ psala ostatně příjmení architekta Alliprandiho a jeho příbuzných i starší rakouská odborná literatura, např. A. Hajdecki, *Die Dynasten-Familien der italienischen Bau- und Maurermeister der Barocke in Wien*, Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereines zu Wien 39, 1906, s. 1–83; O. Pollak, Aliprandi, Johann Baptist, in: U. Thieme – F. Becker edd., *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* I. Leipzig 1907, s. 291; L. Sailer, *Die Künstler Wiens* I. Die Stukkateure. Wien – München – Brünn 1943. Teprve v novějších německojazyčných biografických slovnících umělců, jak v novém vydání Thieme-Beckera (U. Thieme – F. Becker edd., *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 2. Leipzig 1986, s. 539–541), tak v Saurově slovníku (G. Meißner ed., *Allgemeines Künstler-Lexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 2. München – Leipzig 1992, s. 259–260) se již v hesle věnovaném architektu Alliprandimu píše jeho příjmení se dvěma „l“, což je ovšem způsobeno tím, že autorkou obou těchto hesel je česká historička umění Věra Naňková. Ostatní vídeňští příslušníci této rodiny jsou přítomni v uvedených slovnících vesměs nadále psáni s jedním „l“.
- 2) O těchto Alliprandiho stavbách nověji pojednávají tyto souhrnné práce, ve kterých jsou i odkazy na starší literaturu: V. N. (= V. Naňková), Alliprandi, in: P. Vlček a kol., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2004, s. 19–23; M. Krumholz, Giovanni Battista Alliprandi, in: P. Macek – R. Biegel – J. Bachtík edd., *Barokní architektura v Čechách*. Praha 2015, s. 236–247; V. N. (= V. Naňková), Alliprandi, in: P. Vlček – P. Zahradník a kol., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách* (2. rozšířené a přepracované vydání). Praha 2023, s. 22–25.
- 3) „Demnach Ihro hochgräfl. Excell. der hoch- und wohlgebohrne Herr, Herr Herman Jacob deß heyl. Röm. Reichs Graf Tschernin von und zu Chudienitz, Erbherr auf Petersburg, Gießhübl, Newdeckh etc., der Röm. Kay. Maytt würckhl. geheimber Rath, Cammerer, königl. Stadthalter, großern Landrechts Beysietzer und Obrister Landmarschal in König-

reich Böheimb, den Gio. Batta Aliprandi auf sein vorgehendes geziemendes Anlangen in dero Diensten, und zwar zue dero selben unterschiedl. obhandenen Gebäuden vor einem Architectum auf- und angenommen, alß hat derselbe sich hiermit und in Crafft dieses anheischig gemacht zue Ihro hochgr. Excell. Diensten sich völlig zue appliciren, in specie aber und

1° benandtl. alle Abrieße, so Ihro hochgr. Excell. Ihme angeben werden oder von sonsten zue dero Diensten nöthig seyn möchten, fleißig und aufs Beste zue verfertigen: wie nit weniger

2do wie eines oder daß andere nach Beschaffenheit der Sache sowohl zuer Zierde, alß nach der Thaver am besten und aufs Würthschafflichste, ohne Verwerffung und übler Aufwendung der Unkosten, zue verfertigen seye, vorzueschlagen, dann

3° womit nicht etwa überflüssig und zue viel Arbeitheer angeleget werden möchten, gebührend zue beobachten, diejenige aber,

4^{io} so da nöthig und beyhanden zuer Arbeithe seyn werden, zue Anwendung ihres Fleißes anzuehalten und endlichen

5° in Baw-weesen alle Gedieng, die Ihro hochgr. Excell. durch Ihme selbsten allein oder mit Zueziehung eines andern mit denen Leüthen umb die Arbeithe zue veraccordiren und davor ein gewießes Zueschließen auftragen werden, jedesmahl aufs Genauweste und zue Ihro Excell. Nutzen einzuerichten oder im Fall, sie selbsten etwaß verdiengten, alles daßjenige, waß zue dero Nutzen immer seyn könnte, dero selbsten ohne Ansehung der Persohnen und mit Beyseithsetzung alles menschlichen Respects, wan Er auch schon dadurch bey deme, mit welchen solcher Gestaltdten genaw accordiret wurde, einige Feindtschafft verdienen oder Verdruß erwecken sollte, getrewlich und also, wie Ihme seyn gewießen, zue Verschaffung Ihro Excell. Fromben und Nutzens verbinden thuet, an die Hand zue geben und in übrigen alles daßjenige, waß einen getrewen Bedienten und Architecto zuestehet und gebühret, ob es schon alhier specificè nicht exprimiret wierdt, trew, fleißig, ehrlich und aufrichtig zue observiren, und so viel an Ihme und Menschen möglich seyn wierdt, Ihro Excell. Contento und Gusto zue verschaffen. Gleich dann derselbe

6° zue obrigkeith. Nutzen und genehmbl. Diensten mit Ihro hochgräfl. Excell. Oberamt fleißig gutte und aufrichtige Correspondenz pflegen solle, weillen obgleich selbter so viel seyn Kunst belanget, von niemanden alß von Ihro hochgr. Excell. zue dependiren hat, dennoch wegen nützlicher Verschaffung der Materialien und anderer Notturfft, umb daß die Sach mit gnugsamer Überlegung nebst der Zierlichkeit auch beständig und würcklich beschehe, mit gemeltem Oberamt und durch selbtes mit Ihro Excell. herrschafflichen Ämtern sich zue verstehen unumbgänglich nöthig hat, dahero wann von dem Oberamt Ihme ichtwaß zue herrschaffl. Dienst erinnerlichen auferleget wurde, daß selbte auch angenehmb annehmen solle, damit dardurch nach aller Möglichkeit Ihro hochgräfl. Excell. Bestes beförderet werde.

Für welche seine also versprochene und angelobte Diensts-Leistung 1mo hochgedacht Ihro hochgräfl. Excell. Ihme Gio Batta Aliprandi zum jährlichen Lohn und Kost, ungeachtet selbte es keinen von seinen Vorfahrern gegeben, auß dero Oberndt-Ambts Cassa assigniren sechs hundert Gulden, welche von unten gesezten dato anzuereythen Ihme quartaliter à 150 fl. r. mit diesen Beobacht, daß wann selbter die Kost in natura genüßet, vor jede Mahlzeit fünfzehnen Kreitzer abzurechnen, zue reichen seyn werden: so viel

2do die vorgehende Zeit, so Er à dato deß zwanzigsten Juny bey Ihro hochgr. Excell. oder in dero Diensten zuegebracht und darbey den Unterhalt in natura genoßen hat, anbelanget, dafür wierdt Ihme zue einer Discretion die Bezahlung pro rata jährhr 400 fl. besonders beschehen.

3° Die Wohnung wolten Ihro hochgr. Excell. Ihme auf daß Liebste zue Coßmonoß assigniren, weillen aber Er so sehr darnach stehet, solche in Prag zue haben, wollen Ihro hochgr. Excell. auch Ihme hierinnfahls endtlichen condescendiren und solche bloße Wohnung ohne einigen andern erdenckhl. Servitien, alß Holtz, Licht und dergleichen, in einen von dero Häusern selbten außweisen laßen, jedoch mit dieser Condition, daß hierdurch dero Dienst, zu welchen Ihme die Reißgelegenheit ohne seinen Unkosten verschaffet werden wierdt, im Geringsten nichts praejudiciret werde, sondern Er selbten, sowohl alß were Er zue Coßmonoß, mit allen Fleiß und Embsigkeit nach Ihro Excell. gnädigsten Befehl und Belieben abwartten solle, maßen wiedrigens Ihro Excell. Ihme solche in dero praejuditum keinesweges gestatten wurden, noch sollen.

4° Waß zue Ihro hochgr. Excell. Diensten Er in der Architectur an Pappier, Bleyweiß oder sonsten nöthig haben wierdt, selbtes wierdt Ihme der Notturfft nach auß Ihro hochgr. Excell. Oberndt-Ambts Cassa auf gebührende darumben Anmeldung gereicht werden.

5° Wollen Ihro hochgr. Excell. Ihme auch nicht abgesprochen haben, daß Er jedoch mit dero Wießen und Bewielligung ohne geringsten

Praejudiz dero Dienste zue Zeiten sich einiges Reompens von einigen Gavaliren erwerben könne, jedoch dieses allein in der herumbliegen- der Gegend Ihro Excell. Herrschafften, auf welchen sie einigen Bau führen und Er Baumeister auch selbstn zuezuesehen hat, wordurch Er sich also von Ihro hochgr. Excell. Diensten nicht entferne und nicht in der Weithe umbziehe, dahero auser deß Königreichs Böhmeib sich in daß Geringste zue inpegniren nicht einfallen lassen solle.

Lezlichen wann Er Alliprandi diesen seinen Dienst nicht weither zue continuiren gedenchete, so solle Er sechsß gantze Monath vor Außgang deß Jahrs die Aufkündigung deß Diensts schuldig seyn, gleich dann Ihro hochgr. Excell., wann deroselben seine Dienste weitter nicht ge- fällig wehren, Ihme ein gleiches Andeütten zuelaßen geruhen wer- den.

Uhrkundt. seindt dieses Bestallungsbrieß zwey gleich lauthende un- ter denen respectivè hochgr. und gewöhl. Pettschafften und eigen- händigen Unterschiefften gefertigte Exemplaria aufgerichtet und davon eines bey Ihro Excell. Oberampt aufbehalten, daß anderte aber (worunter daß jenige, waß Er Alliprandi hierauff, wie gedacht, von Quartal zue Quartal empfangen wierdt, jedesmahl ordentlich einge- zeichnet und vermercket werden solle) Ihme Alliprandi nach von Ihme abgelegter Eydespflicht zuegestellt worden. So geschehen den acht- zehenden Augusti Anno sechzehnen hundert sechsß und neuntzig.

LS. H. J. Gr. Tschernin.

LS. Gio Batta Alliprandi.

Auß herrschafft. Gnaden und geziehenden Ansuchen dieses Architect wierdt von heunth dato den 18. Aug. 1698 dieser Bestallungszettl fol- gender Gestaltden verbeßeret, alß nembl.

Die in P^{mo} I^{mo} in formalibus befindliche Clausul, daß wann selbter die Kost in natura genüßet, von jeder Mahlzeit 15 xr. abzuerrechnen kom- me, wierdt gänzlichen aufgehoben und also Er Architect ferners, wann Er bey der gnädigsten Herrschafft, es möge seyn in oder auser Prag, sich befinden wierdt, die Officir-Taffel frey und ohne einigen weitteren Abzug zuegenießen haben, also auch wann Er bey gnädigster Herrschafft auf den Landt verharret, die Kost vor einen Buben bey der Lackhey-Taffel frey passiret und über dieses solle Ihme jährlichen ein Centner Schmalz von der Herrschafft Peterspurge gefolget werden, wobey nebenst auch von gnädigster Herrschafft bewilliget worden, daß Er künftighen jedes Jahr die zwey Monath Decembr. und Janu- arii nach seinen eigenen Belieben vor sich, ohne Hinderung gnädigster Herrschafft Diensten, frey anwenden könne und zue seiner Disposi- tion sich gebrauchen dörfte.

Übrigens aber bleibet dieser Eingangs weithleufftig beschriebene Con- tract in allen seinen Puncten, Clausulen und Verständtnuß in vollkom- menen Kräfteñ und von Neuens beederseits bestättiget. So geschehen. Horziner Jagerhauß den 18. Aug. A. 1698.

LS. H. J. Gr. Tschernin.

LS. Gio Batta Alliprandi. – Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Ústřední správa (dále ÚS) Černínové – neuspořádané spisy – zaměstnanci.

- 4) Na tuto korespondenci (uloženou v Archivu Pražského hradu, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. CIX/7) jako první upozornila Milada Vilímková (J. Muk – M. Vilímková, Pražský hrad – Domy ve Vikářské ul. čp. 34–41. Stavebně historický průzkum. Praha 1965, rkp., s. 81–82.

- 5) „[...] weiln ein Architect sich umb derley Sachen, welche mit denen Mauermeistern pflegen verabgeredet und contrahiret werden, nichts zu bekümmern hat.“
- 6) SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Velkostatek Jindřichův Hradec, kart. 60.
- 7) SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, ÚS Černínové, fasc. 739.
- 8) Tamtéž, fasc. 80.
- 9) Tamtéž, fasc. 740: „Erstl. hat der H. Aldobrandi, Graf Tscherninischer Baumeister, in dem obern Stockh bey der goldenen Kugel 3 gantze Jahr und ein halbes gewohnet und für solche Wohnung, jährlich 32 fl. gerechnet, 112 fl. schuldig verbliben, hat sich an Ihro hochgräfl. Excell. dem H. Grafen Tschernin (tit.) beruffen, auch mir Recognition von sich geben und darauf ausgezogen.“
- 10) Tamtéž.
- 11) Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů, sign. 570, fol. 52r–52v. Zápis o udělení měšťanství Alliprandimu vydal již A. Baum. Příspěvky ku životopisu některých v Praze druhdy činných stavitelů, kameníků a štukatůrů, Zprávy Spolku architektů a inženýrů v království Českém 16, 1881, s. 67.
- 12) A. Podlaha, Materialie k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách, Památky archaeologické 27, 1915, s. 161; týž, Materialie k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách, Památky archaeologické 34, 1924–1925, s. 258–259.

- 13) Národní archiv (dále NA), Tereziánský katastr, inv. č. 153.
- 14) Informace o tom, že Alliprandi vlastnil dům v Ostruhové (dnešní Nerudově) ulici, objevující se občas v literatuře, vznikla neporozu- máním údají Antonína Bauma, jenž však píše pouze o tom, že Alliprandi dům v Ostruhové ulici (jde zřejmě o čp. 244/III) vystavěl (A. Baum, o. c. v pozn. 11, s. 67).
- 15) SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Černínská hlavní po- kladna, kart. 20.
- 16) „Er Alliprandi hette die Abrisse zu dem Coßmonoßer Schloßgebew in der Prefection [!] nit verfertiget, seindt einfolglich mit Verdruß außei- nandtergangen undt Ihro Excell. haben zu dero Bedienung dem Bau- meister Kanka genommen.“
- 17) SOA Litoměřice, ÚS lobkovických statků Mělník, kart. 177.
- 18) Wiener Stadt- und Landesarchiv, Landesarchiv (LA), Innungsbücher 63/13, s. 71. Na tento zápis poprvé upozornil A. Hajdeckí, o. c. v pozn. 1, s. 31.
- 19) SOA Zámorsk, Sbírka matrik Východočeského kraje, sign. 730, fol. 82r, 83r, 83v. Druhý a třetí z těchto matričních zápisů znal již V. V. Jeníček, Poslední Slavatovna košumberská 1633–1690. Praha 1940, s. 103.
- 20) „[...] daß er das Maurerhandtwerckh fundamentaliter gelehret und sowohl alhier, als zu Praag, auch villen anderen Orthen genuessambe Proben durch wohl geführte verschiedene vornehme Gebäu von sich gegeben [...]“ – NA, Česká dvorská komora I, kart. 819.
- 21) W. Schulz, Der Bau der Piaristenkirche in Leitomischl in den Jahren 1714–1730, Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. Neue Folge II. 2, 1904, sl. 203–228 (sl. 208–209).
- 22) „[...] zumahlen aber der Oberbaumeister Allebrandi abwesendt undt sich zu dato in Wien befindet“ – NA, Stará manipulace, kart. 1853, sign. P 124/6.
- 23) Österreichisches Staatsarchiv (dále ÖStA), Wiener Hofkriegsrat, Band 507, fol. 552v.
- 24) ÖStA, Wiener Hofkriegsrat, Band 511, fol. 490r.
- 25) Tamtéž, fol. 573r.
- 26) Tamtéž, fol. 633v.
- 27) „Sickingen Baron General. Zeiget an, das der Pragerische Fortificati- ons Ober-Baumaister Aldobrandi sich über seine Erlaubnus in Wienn aufhalte und sein Solarium wie ein Pension genüesse und bereiths 2 Jahr abwesend seye, wo entgegen ein anderer dessen Dienste ohne geringsten Gagegenuß versehen müesse; bittet ermelten Aldobrandi eintweder hinein zu beordern, oder dem vor ihm dienenden eine Be- lohnung außzuwerffen“ – ÖStA, Wiener Hofkriegsrat, Band 517, fol. 1366v–1367r; viz též Band 521, fol. 815r.
- 28) Tamtéž, fol. 1452r–1452v; 1481v–1482r; viz též Band 521, fol. 896v.
- 29) Tamtéž, fol. 896v.
- 30) Tyto výjezdy z Vídně v uvedených letech dokládají jak výše zmíněné zprávy z účtů litomyšlského panství, tak i skutečnost, že 24. června 1717 bylo v Praze pokřtěno poslední Alliprandiho dítě, dcera Johana Sabina (A. Podlaha, 1915, o. c. v pozn. 12, s. 161).

PRAMENY A LITERATURA

- Baum, A. 1881: Příspěvky ku životopisu některých v Praze druhdy čin- ných stavitelů, kameníků a štukatůrů, Zprávy Spolku architektů a inženýrů v království Českém 16, s. 67.
- Hajdeckí, A. 1906: Die Dynasten-Familien der italienischen Bau- und Maurermeister der Barocke in Wien, Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereines zu Wien 39, s. 1–83.
- Jeníček, V. V. 1940: Poslední Slavatovna košumberská 1633–1690. Praha.
- Krummholz, M. 2015: Giovanni Battista Alliprandi, in: P. Macek – R. Biegel – J. Bachtík edd., Barokní architektura v Čechách. Praha 2015, s. 236–247.
- Muk, J. – Vilímková, M. 1965: Pražský hrad – Domy ve Vikářské ul. čp. 34–41, Stavebně historický průzkum. Praha, rkp.
- Naříková, V., 1986: Alliprandi, Johann Baptist, in: U. Thieme – F. Becker edd., Allgemeines Künstlerlexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker 2. Leipzig, s. 539–541.
- Naříková, V., 1992: Alliprandi, Giovanni Battista, in: G. Meißner ed.: Allgemeines Künstler-Lexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker 2. München – Leipzig, s. 259–260.
- Naříková, V. 2004: Alliprandi, in: P. Vlček a kol., Encyklopedie archi- tektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, s. 19–23

- Naříková, V. 2023: Alliprandi, in: P. Vlček – P. Zahradník a kol., Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha, s. 22–25 (2. rozšířené a přepracované vydání).
- Podlaha, A. 1915: Materialie k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách, Památky archaeologické 27, s. 161.
- Podlaha, A. 1924–1925: Materialie k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách, Památky archaeologické 34, s. 258–259.
- Pollak, O. 1907: Aliprandi, Johann Baptist, in: U. Thieme – F. Becker edd., Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart I. Leipzig, s. 291n.
- Sailer, L. 1943: Die Künstler Wiens I. Die Stukkateure. Wien – München – Brunn.
- Schulz, W. 1904: Der Bau der Piaristenkirche in Leitomischl in den Jahren 1714–1730, Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. Neue Folge II. 2, sl. 203–228 (sl. 208–209).

NEVYDANÉ PRAMENY

- Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, sign. 570, fol. 52r–52v.
- Archiv Pražského hradu, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. CIX/7.
- Národní archiv, Česká dvorská komora I, kart. 819.
- Národní archiv, Stará manipulace, kart. 1853, sign. P 124/6.
- Národní archiv, Tereziánský katastr, inv. č. 153.
- Österreichisches Staatsarchiv, Wiener Hofkriegsrat, Band 507, fol. 552v.
- Österreichisches Staatsarchiv, Wiener Hofkriegsrat, Band 511, fol. 490r; 573r; 633v.
- Österreichisches Staatsarchiv, Wiener Hofkriegsrat, Band 517, fol. 1366v–1367r; 1452r–1452v; 1481v–1482r.
- Österreichisches Staatsarchiv, Wiener Hofkriegsrat, Band 521, fol. 815r; 896v.
- Státní oblastní archiv Litoměřice, Ústřední správa lobbokovických statků Mělník, kart. 177.
- Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Černínská hlavní pokladna, kart. 20.
- Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Ústřední správa Černínové – neuspořádané spisy – zaměstnanci
- Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Ústřední správa Černínové, fasc. 80; 739; 740.
- Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Velkostatek Jindřichův Hradec, kart. 60.
- Státní oblastní archiv Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 730, fol. 82r, 83r, 83v.
- Wiener Stadt- und Landesarchiv, Landesarchiv (LA), Innungsbücher 63/13, s. 71.

ZWEI ANMERKUNGEN ZUM LEBEN UND WERK VON GIOVANNI BATTISTA ALLIPRANDI

Der Beitrag befasst sich mit der Persönlichkeit eines der hervorragenden Schöpfer der Barockarchitektur in Böhmen, dem Architekten und Baumeister Giovanni Battista Alliprandi, und legt sich als Ziel das Augenmerk auf zwei Momente im Bezug zur Tätigkeit des Architekten zu wenden. Der erste Teil behandelt die Bedingungen und einigen weiteren Umstände der Tätigkeit Alliprandis für seinen ersten bedeutenden böhmischen Auftraggeber Herman Jakob Grafen Czernin von Chudenitz und bringt auch den ganzen Text des umfangreichen Vertrags herbei, den der Baumeister mit dem Grafen abgeschlossen hat. Der zweite, kürzere Teil des Beitrags befasst sich mit der Problematik der Architekten- oder Baumeistertätigkeit Alliprandis in Wien, die bislang zwar noch nicht eindeutig belegt wurde, aber die Prager sowie Wiener Archivquellen, die seine häufigen und langen Aufenthalte in Wien bestätigen, zu beweisen scheinen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Andělská Hora (Engelhaus, Bez. Karlovy Vary [Karlsbad]), Kapelle der Allerheiligsten Dreifaltigkeit. Nordostseite, Blick vom Eingang in die umfriedete Kapellenanlage hin (Foto M. Micka, 2023).

Abb. 2: Kosmonosy (Bez. Mladá Boleslav), Loreto bei der Kirche des hl. Martin. Südseite mit Durchblick zur Kirche mit Kuppel (Foto M. Micka, 2010).

Abb. 3: Kosmonosy, Schloss. Hauptfront (Ostseite) des Schlosses (Foto M. Micka, 2010).

Übersetzung Jindřich Noll